

Met een metaforische wending in zijn betoog stelt Hanou vervolgens: 'in de [Nederlandse] literatuur van de Verlichting zien we de beelden leren lopen' (p. 12). Galathea, 'onze nationale Verlichting' (p. 13) is zich 'tijdens onze lange achttiende eeuw bewust geworden van eigen bestaan en leven' om daarvan rekenschap af te leggen in een onvatbare hoeveelheid teksten (p. 12). Teleurgesteld constateert de auteur dat de algemene waardering voor deze periode in het onderwijs en de essayistiek onder de maat blijft. In weerwil van de spannende ontdekkingen over deze dynamische tijd die de wetenschap in de afgelopen decennia heeft gedaan, wordt algemeen nog altijd het stereotype herhaald van een verstarde, verfranse pruikentijd.

Hanou besluit zijn rede met een pleidooi voor een verstaanbaar en aanstekelijk wetenschappelijk betoog over de rijke historische cultuur van ons land. Zelf heeft hij in ieder geval een vlotte tekst geschreven en uitgesproken, die overigens bij acribische lezing nogal wat vragen onbeantwoord laat. Wat bedoelt hij in overdrachtelijke zin *precies* met Galathea? De Nederlandse cultuur van de achttiende eeuw, de Nederlandse Verlichting, de literatuur van die Verlichting, de hele massa teksten die toen zijn geschreven, of nog iets anders? Men krijgt sterk de indruk dat de metaforiek nogal eens op de loop gaat met de exacte gedachte. Op p. 12 bijvoorbeeld: 'De Verlichting is een tijd waarin het geluid wordt toegevoegd aan de stomme film.' Nu is het al bedenkelijk als je de kennelijke rijkdom van de achttiende eeuw moet verduidelijken met een anachronisme, maar waarschijnlijk is de mededeling 'er komt iets totaal nieuws bij iets reeds bestaands.' De eerder uitgelegde boodschap van het Galathea-verhaal luidde: 'er bestond iets verstarde (de cultuur van voor de Verlichting) en dat kwam tot leven en beweging.' Maar het typische van een film, stom of niet, is naar ieders beleving dat-ie op fascinerende wijze beweegt en dat ook altijd al heeft gedaan. Was beweging in Galathea's context door Hanou dus eerst nadrukkelijk gecodeerd als teken van het dynamisch-nieuwe, in die onhandige filmmetafoor wordt het bewegen ineens als kenmerk van het oude, onvolledige en overwonnene opgevoerd.

Bijna onvergeeflijk voor een neerlandicus en literatuurwetenschapper is de klakkeloze identificatie van de persoon van de dichter Hubert Korneliszoon Poot met het lyrisch ik in een van zijn mythologische gedichten (p. 6). Over de mogelijkheden van dat gedicht, en over de mislagen van zo'n interpretatie werd ruim dertig jaar geleden al gedebatteerd (Geerars, Schenkeveld-van der Dussen, Paasman). Ik beschouw de discussie van destijds nog altijd als een hoogtepunt in de bestudering van de achttiende-eeuwse literatuur. Jammer dat Hanou doet alsof hij dat nooit gelezen heeft. Jammer dat er over deze interessante rede toch zoveel te mopperen valt.

Arie Jan Gelderblom

Professoren hier is de laatste gnostieker. Paul van Ostaijen tussen schilderkunst en mystiek / Jef Bogman. – Nijmegen : Vantilt, 2002. –176 p. ; 25 cm
ISBN 90-7569-57-0 Prijs: € 25,-

Aan de stroom van publicaties over Paul van Ostaijen is enige tijd geleden een nieuwe studie toegevoegd: *Professoren hier is de laatste gnostieker. Paul van Ostaijen tussen schilderkunst en mystiek* van de hand van Jef Bogman, die in 1991 een proefschrift schreef over Van Ostaijens *Bezette stad*. Het onderwerp van Bogmans nieuwe boek is Van Ostaijens bundel *De Feesten van Angst en Pijn*, in mei 1921 in Berlijn door Van Ostaijen samengesteld. Van de bundel bestaat alleen een handgeschreven exemplaar, opgedragen aan zijn vriend Oscar Jespers (in facsimile opgenomen in het *Verzameld werk*). Bogman gaat in zijn studie in op Van Ostaijens verblijf in Berlijn van oktober 1918 tot en met mei 1921. Hij laat zien welke boeken Van Ostaijen in die periode las, wie hij ontmoette, welke kunstwerken hij zag en hoe hij dit alles 'verwerkte' in zijn bundel *De Feesten van Angst en Pijn*. Daarbij kan Bogman steunen op een aantal studies die al eerder verschenen zijn, zoals die van Hadermann en Borgers. Het is overigens opmerkelijk dat Bogman niet verwijst naar Thomas Vaessens' Utrechtse proefschrift over Van Ostaijen uit 1998. Daarin werd immers ook een en ander geschreven over Van Ostaijen, mystiek en gnostiek.

Bogman maakt in zijn studie ook gebruik van nieuw materiaal, zoals opgedoken brieven en boeken uit het voormalige bezit van Van Ostaijen. Het gaat daarbij vooral om boeken over mystiek en gnostiek, waaronder Salomo Friedländers *Schöpferische Indifferenz* (door Bogman

op p. 62 ook weergegeven als *Schöpferische Differenz*) en E.H. Schmitts *Die Gnosis. Grundlagen der Weltanschauung einer edleren Kultur*. Ook las Van Ostaijen Plato's *Phaedo* (in de vertaling van P.C. Boutens, hetgeen niet wordt vermeld door Bogman). Het is een interessant uitgangspunt om Van Ostaijens poëzie vanuit deze contexten te bestuderen. Van Ostaijens poëzie wordt daardoor minder autonomistisch en abstract. Bogman laat zien dat Van Ostaijen vanuit een persoonlijke hang naar mystiek – blijkend uit zijn brieven en lectuur uit de Berlijnse periode – mystiek getinte gedichten heeft geschreven. In sommige gevallen koppelt Bogman bepaalde noties uit Van Ostaijens gedichten vrijwel direct aan termen uit studies over mystiek en gnostiek. Zo schrijft hij bijvoorbeeld: 'Dat de 'ik' in *Vers 5* zich 'gnostieker' noemt, kan een aanwijzing zijn dat Van Ostaijen *Die Gnosis* van E.H. Schmitt – dat hij volgens een inschrift op het schutblad in 1920 in Berlijn kocht – is beginnen te lezen' (p. 100). Van Ostaijens gecompliceerde en meerduidige poëzie wordt daardoor naar mijn smaak soms te eenduidig gerelateerd aan mogelijke bronnen.

Bogmans studie is in een zeer beknopte stijl geschreven. Daardoor is zijn betoog niet altijd even gemakkelijk te volgen. Van Ostaijens gedichten worden vaak in een paar zinnen geparafraseerd. Bogman zegt daarover zelf in zijn inleiding: 'Omschrijvende woorden kunnen metaforen toevoegen, die de oorspronkelijke tekst niet bevat. Waar ik de gedichten of gedeelten van gedichten parafraseer, zal ik daarom proberen zo dicht mogelijk bij Van Ostaijens taal te blijven. Waar ik zijn opvattingen samenvat, zal ik dat eveneens doen' (p. 10). Het is de vraag of er dan maar niet beter aan gedaan zou zijn, om die parafrases dan ook maar weg te laten en alleen Van Ostaijens teksten te citeren. De door Bogman aangehaalde gedichten vereisen mijns inziens uitgebreidere interpretaties. Ook over de boeken uit Van Ostaijens bibliotheek over mystiek en gnostiek had ik graag meer willen lezen. Niettemin heeft Bogman een mooie handreiking geboden voor nader onderzoek naar het mystieke gehalte van Van Ostaijens poëzie en poëtica.

Marco Goud

Hierdie land van leuens: [brieven uit de Kaap Kolonie] oor die Anglo-Boereoorlog / C. Louis Leipoldt ; vertaald, ingeleid en toegelicht door Wium van Zyl. - Kaapstad : Africana Uitgewers, 2002. - 154 p. : ill. ; 21 cm
ISBN 0-620-29475-2 Prijs: € 10,-
Te bestellen via het Zuid-Afrikahuis, Keizersgracht 141, Amsterdam; tel. (020) 624 93 18; e-mail: nzav@zuidafrikahuis.nl

In Zuid-Afrika werd de afgelopen jaren uitgebreid stilgestaan bij het feit dat het land precies honderd jaar geleden het toneel was van een bloedige strijd. Tijdens de Tweede Anglo-Boereoorlog (1899-1902) probeerde het Engelse imperiale bestuur haar gezag in de twee onafhankelijke Boerenrepublieken, de Zuid-Afrikaansche Republiek (Transvaal) en de Republiek van de Oranje-Vrijstaat, te herstellen. Door het taaie verzet van de Boeren duurde de strijd aanzienlijk langer dan verwacht en het prestige van Groot-Brittannië als supermacht liep een gevoelige deuk op. Maar liefst 200.000 Britse soldaten waren er nodig om een volk van 300.000 mensen op de knieën te dwingen. Dat de Afrikaners zich in mei 1902 toch gewonnen moesten geven, kwam doordat de Engelsen in de laatste fase van de oorlog de 'verschroeide aarde'-tactiek toepasten en de vrouwen en kinderen van de Boerencommando's opsloten in concentratiekampen, waar 28.000 van hen de dood vonden als gevolg van ziekte en ondervoeding.

Heel Nederland leefde in die dagen mee met het 'stamverwante' volk onder de zuidersterren. Historici als Schutte, Bossenbroek, Te Velde en De Graaff hebben in recente studies de drijfveren voor die Nederlandse betrokkenheid in kaart gebracht. De heldenmoed, de eenvoud en het onwankelbare calvinisme van de Boeren werden gezien als antwoord op de gezapigheid en decadentie van het Nederlandse *fin de siècle*. Ook veel Nederlandse schrijvers waren door het virus van de Boerenliefde aangestoken (zie de bloemlezing *Boer en Brit* van Wilfred Jonckheere en Ena Jansen uit 2000). Vooral Albert Verwey had het erg te pakken (zie de studies van Dick van Halsema in *Voortgang* (1995, 1997) over Verwey's bemoeienis met Zuid-Afrika en de Afrikaanse literatuur). Het was ook Verwey die enkele jaren later korte tijd een briefwisseling zou onderhouden met de jonge Afrikaanse dichter C. Louis Leipoldt.